

NADBISKUP STADLER I UREĐENJE GRKOKATOLIČKOG DUŠOBRIŽNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Milenko KREŠIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH 71 000, Sarajevo
milenkokresic1@gmail.com

U radu se obrađuje problematika uređenja dušobrižništva za katolike istočnog obreda, odnosno za grkokatolike u Bosni i Hercegovini u vrijeme Austrougarske Monarhije s naglaskom na ulogu nadbiskupa Stadlera u rješavanju tog problema. Većina grkokatolika u BiH za vrijeme Austrougarske Monarhije bili su doseljenici Rusini iz Galicije. Rad je podijeljen u osam poglavlja u kojima se problematika obrađuje od prvog pokušaja uređenja grkokatoličkog dušobrižništva na razmeđu 19. i 20. stoljeća do njegova konačnog uređenja imenovanjem generalnog vikara za ovdašnje grkokatolike (1910.), odnosno uspostavom Apostolske administrature (1914.) sa svim problemima koji su pratili taj proces. Glavni akteri u rješavanju te problematike bili su nadbiskup Stadler i austrougarska administracija.

KLJUČNE RIJEČI: grkokatolici, Bosna i Hercegovina, nadbiskup Stadler, biskup Drohobeczky, nadbiskup Scheptytzkyj, jurisdikcija, austrougarska administracija.

Uvod

Nakon austrougarske okupacije u Bosnu i Hercegovinu počeli su se doseljavati razni doseljenici iz ostalih dijelova Monarhije pa tako i Rusini, grkokatolici iz Galicije. Prve veće skupine rusinskih grkokatolika počele dolaziti u Bosnu, ponajviše u banjalučko okružje, krajem 90-ih godina 19. stoljeća. Njihovo naseljavanje i dalje je nastavljeno te je vrhunac doživjelo nakon aneksije Bosne i Hercegovine, i to u godinama 1910. – 1912. Prema službenim austrougarskim popisima, 1895. godine u BiH bila su svega 163 grkokatolika, a 1910. godine 8136. Najviše ih je bilo u banjalučkom okružju – 6443.¹ Kako su grkoka-

¹ O prvim doseljenjima i statističkim podacima pogledati: Boris GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini za vrijeme nadbiskupa Stadlera«, *Josip Stadler život i djelo: zbornik radova*

tolički rusinski doseljenici naseljavani uglavnom na većinsko pravoslavna područja, bez vlastita svećenika počeli su pohadati pravoslavne crkve te je prijetila opasnost njihova prelaska na pravoslavlje. Da se to ne bi dogodilo, pojavila se potreba organiziranja njihova vlastita dušobrižništva, što je predmet obrade ovoga rada.

Tema nije potpuno nepoznata u hrvatskoj crkvenoj historiografiji. O njoj su već pisali Luka Đaković, Petar Vrankić, Zoran Grijak i Boris Graljuk.² Prva trojica tek posredno u kontekstu nastojanja nadbiskupa Stadlera oko zadobivanja autonomnog statusa Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini, što je samo jedan segment cjelokupne problematike, dok je rad Borisa Graljuka izravniji i cjeloviti. Međutim njegov nedostatak je u tome što ne konzultira dokumente Svete Stolice, a dokumente austrougarske administracije samo djelomično. Spomenuti dokumenti su upravo glavni izvori koji su rabljeni u pisanju ovog rada i daju malo drukčiji i, prema autorovu mišljenju, cjelovitiji uvid u problematiku.

1. Prvi pokušaj uređenja grkokatoličke pastve

Pitanje crkvenog uređenja dušobrižništva za katolike istočnog obreda, odnosno za grkokatolike kako ih se u ondašnjim dokumentima nazivalo, koji su se u Bosnu i Hercegovinu naselili krajem 19. stoljeća pojavilo se ujesen 1899. godine. Razlog je bio jasan i naznačen je u više pisma koja se odnose na tu tematiku: novonaseljeni Rusini istočnog obreda, kako nisu imali svoga svećenika, počeli su posjećivati pravoslavne crkve nešto svojevoljno nešto zbog srpskopravoslavne agitacije zbog čega je postajala opasnost njihova otpada od katoličke vjere.³ Inicijativa je izgleda potekla od vjernika laika, grkokatolika Nikole Baića iz Vlasenice. Kako piše biskup Drohobeczky, upravo je od spomenutog Nikole čuo »da ima naročito u okruženju banjalučkom naseljenika, koji ne imaju svoga bogoslužja polaze crkve nesjedinjenih, pa bi im trebalo svećenika njihova obreda, da se odvrate od tuđe crkve i zaštite od pogibelji otpada, koja im tim više prieti, što ima i agitatora, koji ih na skizmu premamiti rade«⁴. Dobivši tu informaciju, biskup Drohobeczky pisao je nadbiskupu Stadleru i biskupu Markoviću. Kako se vidi iz pisma nadbiskupu Stadleru, Drohobeczky je bio spreman poslati u Bosnu svećenika, ali nije htio činiti ništa na svoju ruku, odnosno bez dogovora s nadbiskupom Stadlerom. Razlog tomu bio je, kako piše, jer on nije imao pravo »svećenika ondje namjestiti«. Međutim, kako je želio pomoći tamošnjim vjernicima, slanje svećenika smatrao je najprikladnijim rješenjem pa grkokatolike u

međunarodnih znanstvenih skupova o dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenoga 1998. u Zagrebu prigodom 80. obljetnice smrti prvog vrhbosanskog nadbiskupa, Pavo JURISIĆ (ur.), Sarajevo, 1999., str. 197–199; Adnan BUSULADŽIĆ, »Pojava grkokatoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini (od 1879. do najnovijeg doba)«, Časopis za suvremenu povijest, god. 35, br. 1, Zagreb, 2003., str. 174–179.

² Radovi spomenutih autora navedeni su u tekstu.

³ Razlog je naveden u sljedećim pismima: Drohobeczky Stadleru, 9. 9. 1899., Arhiv Vrhbosanske nadbiskupije (dalje: AVN), 821/1899; Zemaljska vlada (dalje: Vlada) Ministarstvu financija u Beč (dalje: Ministarstvu), 24. 11. 1899., Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Zajedničko ministarstvo financija (dalje: ZMF), Präsidium (dalje: Präs.), 1398/1899; Marković Drohobeczkom, 16. 1. 1900., Arhiv Banjalučke biskupije (dalje: ABB), 33/1900; Starogradiški župnik Bešlić Drohobeczkom, krajem veljače 1900., B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 202; Brat trapista Alphons Marija Anton Drohobeczkom, 5. 4. 1900., B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 204.

⁴ Drohobeczky Stadleru, 9. 9. 1899., AVN, 821/1899.

tim krajevima savjetuje da upute molbu nadbiskupu Staleru kojom će zatražiti svećenika svoga obreda. Nakon toga on bi poduzeo daljnje korake.⁵ O pismu biskupa Drohobeczskog raspravljao se na sjednici Nadbiskupskog duhovnog stola 5. listopada 1899. na kojoj je zaključeno: »Preuzima se na uredovanje«. ⁶ Potom je nadbiskup Stadler 7. studenoga pisao biskupu Drohobeczskom te mu preporučio da pošalje jednog svećenika Križevačke biskupije u Bosnu.⁷ Kako se vidi iz odgovora biskupa Drohobeczskog, on je bio suglasan s potrebom slanja svećenika, ali se pribojavao negativne reakcije, kako on piše »izvjesne stranke«, koju ne imenuje, te je smatrao najprikladnijim, kako bi se izbjegla spomenuta reakcija, da se slanje svećenika najprije uredi s vlastima u BiH. U tome smislu i sam se ponudio da piše ministru financija Benjaminu Kállayu (1939. – 1903.) i da »mu preporuči Rusine, bosanske naseljenike da dobiju svoga svećenika«⁸.

Osim nadbiskupu Stadleru Drohobeczky je pisao i biskupu Markoviću. To se vidi iz protokola Banjalučke biskupije. Pod brojem 354/1899. zapisano je: »Presv. g. Julius Drohobecki piše u stvari grkokatolika u ovoj biskupiji, da bi im se dobio jedan svećenik grkokatolik.«⁹ Pismo je zaprimljeno 15. rujna, što znači da je pisano negdje u isto vrijeme kada je pisano i pismo Stadleru. Na pismo biskupa Drohobeczskog odgovoreno je iz banjalučkog ordinarijata 2. listopada 1899. godine.¹⁰ Iz daljnjih koraka biskupa Markovića vidi se da je on bio suglasan sa slanjem svećenika istočnog obreda za grkokatolike naseljene u njegovoj biskupiji. Naime, on je negdje početkom studenoga 1899. godine pisao Zemaljskoj vladi u Sarajevo »za namještenje i subvencioniranje jednog grko-unijatskog svećenika za banjalučke koloniste rusinske nacionalnosti«¹¹. Kako se vidi iz pisma biskupa Markovića biskupu Drohobeczskom iz siječnja 1900. godine, Marković je preložio da bi toga svećenika trebalo smjestiti u Prnjavor i dati mu subvenciju barem 1000 forinti.¹² Molbi biskupa Markovića pridružilo se i Banjalučko okružno predstojništvo, odnosno okružni predstojnik barun Pius Lazarini.¹³ Vlada je Markovićevu i Lazarinijevu molbu, odnosno prijedlog, smatrala opravdanim te je namjeravala budućem grkokatoličkom svećeniku u Prnjavoru dati subvenciju od 1000 forinti. Jedini uvjet bio je da budući svećenik koji će biti postavljen kao dušobrižnik u Prnjavoru mora proći provjeru s obzirom na njegovu političku pouzdanost.¹⁴

⁵ Drohobeczky Stadleru, 9. 9. 1899., AVN, 821/1899.

⁶ Zapisnik sjednica Nadb. duh. stola, 5. 10. 1899., AVN, 863/1899.

⁷ Podatak donosi Graljuk. B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 201.

⁸ Drohobeczky Stadleru, 17. 11. 1899., prema: B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 201.

⁹ ABB, Prot., 354/1899.

¹⁰ »Pisato Pres. g. Dr. Juliu Drohobeckom glede unijata i rusina nastanjenih u ovoj biskupiji, i o duhovnoj službi isti.« ABB, Prot., 377/1899. Kancelar Banjalučke biskupije Pero Ivan Grgić pisao je autoru ovih redaka 25. svibnja 2020. da u arhivu Banjalučke biskupije nedostaje kompletan arhivski materijal za 1898. i 1899. godinu tako da sadržaje tih pisama nije moguće provjeriti.

¹¹ Vlada Ministarstvu, 24. 11. 1899., ABiH, ZMF, Präs., 1398/1899.

¹² Marković Drohobeczskom, 16. 1. 1900., ABB, 33/1900.

¹³ Vlada Ministarstvu, 24. 11. 1899., ABiH, ZMF, Präs., 1398/1899.

¹⁴ »Die Landesregierung schliesst sich dieser Auffassung vollinhaltlich an und hat dem römisch katholisch Bischof Markovic in Banjaluka, welcher vor einigen Tagen hieramts ebenfalls um die Anstellung, beziehungsweise Subventionierung eines griechisch-unirten Geistlichen für die Banjalukaner Colonisten ruthenischer Nationalität eingeschritten ist, noch vor dem Eintreffen zuliegenden Berichtes durch Kreisvor-

O svojim koracima kod vlade biskup Marković obavijestio je biskupa Drohobeczskog 16. siječnja 1900. godine. Marković piše da je prije nekoliko dana dobio »službeni otpis« od vlade da je Ministarstvo potpuno prihvatilo njegov prijedlog te odredilo grkokatoličkom svećeniku sa sjedištem u Prnjavoru potporu od 2000 K (1000 forinti). ali »pod uvjetom: da Vis. Zem. Vladi, prija nego dodje taj svećenik u Prnjavor, imamdem ga prija predložiti na odobrenje, da ne bi što proti njemu imala«¹⁵. Zamolio je biskupa Drohobeczskog da mu naznači jednog svećenika koji bi za početak trebao imati obrede u katoličkoj crkvi u Prnjavoru te bi obilazio Rusine i u drugim kotarevima, također i u Derventskom kotaru, koji pripada Vrhbosanskoj nadbiskupiji s čime se, kako piše, složio i nadbiskup Stadler.¹⁶

Nije dugo trebalo čekati na odgovor biskupa Drohobeczskog. Nekoliko dana poslije, 22. siječnja pisao je biskupu Markoviću da će mu za koji dan najaviti »u svakom pogledu sposobnog svećenika«¹⁷. Taj dan bio je 4. veljače 1900. godine. Najavljeni svećenik bio je o. Andrija Szegedy, svećenik Križevačke biskupije, tada upravitelj župe u Dišniku. O. Andrija bio je podrijetlom Malorus te je govorio maloruski, hrvatski, njemački i latinski. Osim toga bio je, kako piše biskup Drohobeczky, u političkom pogledu »miran i najpouzdaniji«¹⁸. Istom prilikom obavijestio je biskup Drohobeczky o slanju Szegedyja i nadbiskupa Stadlera.¹⁹

Dobivši Drohobeczkijevo pismo, biskup Marković je 8. veljače 1900. preko banjalučke okružne oblasti predložio Zemaljskoj vladi u Sarajevu na odobrenje svećenika o. Andriju Szegedyja.²⁰ Kako su prošla skoro tri mjeseca, a odgovara nije dobio, Marković je odlučio ponovno intervenirati. Pisao je zemaljskom poglavaru barunu Appelu 6. svibnja 1900. godine moleći ga da mu odgovori može li Szegedyja pozvati i postaviti za dušobrižnika za Rusine u Prnjavoru. Dao je do znanja zemaljskom poglavaru da mu je biskup Drohobeczky već stavio na raspolaganje Szegedyja i da se sam Szegedy izjasnio pripravan doći u Bosnu. Također mu je naznačio da to piše u dogovoru s okružnim predstojnikom Lazarinijem, kojem je također bilo stalo da se stvar okonča i uredi.²¹ Biskup Marković odgovor je morao čekati još punih mjesec i pol dana. Zemaljska vlada javila je 17. lipnja 1900. godine biskupu Markoviću, a on koji dan poslije, 21. lipnja, biskupu Drohobeczkom da »Vel. g. Andrija Szegedy može slobodno bez zaprieke doći u Bosnu sa sijelom u Prnjavo-

steher Baron Lazarini vertraulich eröffnen lassen, dass man vor hieraus zu einem Entgegenkommen gerne bereit sei, dass aber vor Ertheilung der definitiven Antwort das Resultat der im Gegenstande eingeleiteten Erhebungen abgewartet werden müsste.« Vlada Ministarstvu, 24. 11. 1899., ABiH, ZMF, Präs., 1398/1899. Sadržaj pisma nalazi se također kod Grijaka. Međutim, iz njegove analize proizlazi da je inicijativa za postavljanje grkokatoličkog svećenika potekla od vlade, a ne od biskupa Markovića, što na temelju iznesenog ne stoji. Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., str. 216–217.

¹⁵ Marković Drohobeczkom, 16. 1. 1900., ABB, 33/1900.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ Drohobeczky Markoviću, 22. 1. 1900., ABB, 49/1900.

¹⁸ Drohobeczky Markoviću, 4. 2. 1900., prema: B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 203.

¹⁹ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 202. U Protokolu Vrhbosanske nadbiskupije 1900. godine nije zabilježeno nikakvo pismo biskupa Drohobeczskog.

²⁰ Marković Banjalučkoj okružnoj oblasti, 8. 2. 1900., ABB, 81/1900.

²¹ Marković Appelu, 6. 5. 1900., ABiH, ZMF, Präs., 528/1900.

ru, i biti dušobrižnikom grkokatika kako ondi, tako i po drugim kotarovima, s odnosnom plaćom«²². Dobivši dopuštenje vlade, biskup Drohobeczki poslao je Szegedyja u Bosnu. Prva služba Božja na staroslavenskom jeziku za novodoseljene grkokatolike služena je koncem kolovoza 1900. godine u rimokatoličkoj crkvi u Prnjavoru.²³

Istodobno s pitanjem uređenja dušobrižništva za grkokatolike u Bosni postavilo se i pitanje jurisdikcije nad njima. Biskup Drohobeczky, obavijestivši Državno tajništvo Svete Stolice 24. lipnja 1900. o slanju Szegedyja i osnivanju grkokatoličke župe u Prnjavoru, zatražio je potvrdu svoje jurisdikcije nad tom područjem.²⁴ Državno tajništvo poslalo je upit Kongregaciji za širenje vjere (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) iz koje je odgovoreno da bi prema buli *Etsi pastoralis*²⁵ župnik i vjernici trebali ovisiti o banjalučkom biskupu. Osim toga, i prema buli utemeljenja Križevačke biskupije *Charitas illa* iz 1777. godine u kojoj su navedene njezine granice, provincije Bosna i Hercegovina nisu tada pripadale prostoru koji je ona pokrivala.²⁶

Nakon zahtjeva biskupa Drohobeczskog i Propagandina odgovora, Državno tajništvo tražilo je 7. kolovoza 1900. godine mišljenje nadbiskupa Stadlera.²⁷ Dobivši upit Državnog tajništva, Stadler je 28. ožujka 1901. godine zatražio mišljenje svojih sufragana. Što je točno stajalo u upitu Državnog tajništva nije poznato. Međutim, prema onome kako ga je sastavio Stadler svojim sufraganima, Sveta Stolica se raspitivala što bi bilo prikladnije: da grkokatolički dušobrižnici u Bosni i Hercegovinu uđu pod jurisdikciju križevačkog biskupa, posebnog biskupa ili vikara? Mišljenje Vrhbosanskog ordinarijata bilo je da bi bilo najprikladnije da se imenuje poseban biskup ili vikar sa sjedištem u Sarajevu. Za to su iznijeli dva razloga. Prvi je, kako pišu, jer broj grkokatika iza dana u dan sve više raste, a drugi, koji je bio političke naravi, bojali su se prevelikog utjecaja Mađara na križevačkog biskupa jer »su Magjari neprijatelji Slavenima uopće, a napose Hrvatima to ne bi dobro bilo, da križevački biskup bude biskup vjernicima i svećenicima unijatskim«²⁸. Vrhbosanski ordinarijat se prije nego što je to predložio raspitivao kod grkokatoličkog mitrovačkog župnika Relića, koji je, kako pišu, »vještak u toj stvari«, i koji je odgovorio da križevački biskup »nikakvoga prava jurisdikcijskoga u Bosni nema«²⁹.

²² Marković Drohobeczskom, 21. 6. 1900., Arhiv Križevačke biskupije (dalje: AKB), 644/1900., citirano prema: B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 204. U protokolu Banjalučke biskupije pod istim nadnevkom stoji: »Pisato Preč. Konzistoriji u Križevci, da o. Andrija Szegedi može doći za župnika rusinima u Prnjavor, nejma vlada ništa protiv.« ABB, Prot., 278/1900.

²³ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 205.

²⁴ Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., (Allegato: Relazione sulla condizione dei cattolici di rito greco nella Bosnia ed Erzegovina), Archivio Apostolico Vaticano (dalje: AAV), Archivio della Nunziatura di Vienna (dalje: Arch. Nunz. Vienna), Vol. 731, f. 171rv.

²⁵ Prema buli *Etsi pastoralis* pape Benedikta XIV. iz 1740. izdanoj za katolike istočnog obreda u Italiji, tzv. grko-italike, katolici istočnog obreda u Italiji bili su podvrgnuti jurisdikciji latinskih biskupa. Ivan Andelo RUSPINI, »Prijelaz s jednog katoličkog obreda na drugi«, *Bogoslovska smotra*, god. 4, br. 4, Zagreb, 1913., str. 391–392.

²⁶ Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz, Vienna, Vol. 731, f. 171v–173r.

²⁷ Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz, Vienna, Vol. 731, f. 173r

²⁸ Nadb. duh stol Mostarskom ordinarijatu, 28. 3. 1901., Arhiv Mostarske biskupije (dalje: AMB), 201/1901.

²⁹ Nadb. duh stol Mostarskom ordinarijatu, 28. 3. 1901., AMB, 201/1901.

Odgovor biskupa Bucinjića nije poznat.³⁰ Biskup Marković bio je protiv prijedloga Vrhbosanskog ordinarijata. Smatrao je da ni vikarijat ni biskupija nisu potrebni zato što grkokatolika nema ni 5000. Osim toga, kako piše Marković, vlada je zaustavila njihovo useljavanje i neće dopustiti, kako je čuo, ustrojstvo nikakva vikarijata ili biskupije te se izjasnio za održanje *statusa quo* te odbio dati svoj potpis na pismo koje je trebalo biti upućeno državnom tajniku Svete Stolice kard. Marianu Rampolliju.³¹ Što je Stadler, i je li uopće pisao kardinalu Rampolliju nakon toga nije poznato. Naime, kardinal Merry del Val, državni tajnik u vrijeme pape Pija X., pišući izvještaj nunciju Belmonteu u Beč 1909. godine o stanju grkokatolika u Bosni i Hercegovini, jednostavno piše da Stadlerov odgovor u arhivu Državnog tajništva nedostaje (*manca*).³²

2. Misija lavovskog nadbiskupa Andreja Scheptyzskog

Po povratku iz Rima ujesen 1902. godine Bosnu je u pratnji monaha bazilijanca Lazara Berezovskog pohodio ukrajinski mitropolit i lavovski nadbiskup grof Andrej Scheptyzkyj. U Sarajevu je boravio 18. studenoga, gdje se sastao s nadbiskupom Stadlerom i predstavnicima vlade. Potom je u pratnji o. Szegedyja obišao Derventu i Prnjavor te okolna mjesta u kojima su bili naseljeni grkokatolici.³³ Putovanje nadbiskupa Scheptyzskog s pozornošću je pratila Zemaljska vlada te je o njemu obavijestila Ministarstvo financija u Beču 2. prosinca 1902. godine. Prema vladinu izvještaju, koji je potpisao zemaljski upravitelj barun Appel, nadbiskup Scheptyzkyj bio je jako lijepo primljen kod naseljenih Rusina, a i on se sam pokazao spremnim upoznati njihove duhovne i materijalne potrebe. Što se tiče organiziranog dušobrižništva za ovdašnje grkokatolike, metropolitu se to činilo posve nedovoljnom jer jedan jedini župnik, to je tada bio o. Andrija Szegedy, ne može, prema nadbiskupovu mišljenju, pokrivati tako prostrano područje iz čega proizlazi da će se pojedini vjernici otuđiti svome župniku, svojoj Crkvi i narodnoj osobitosti.³⁴ Osim toga, kako piše barun Appel, nadbiskup Scheptyzkyj pokazao je spremnost najsvrsishodnije i najsigurnije suprotstaviti se navodnom strahu Zemaljske uprave da će Rusini pristupiti raskolu, za koji Appel piše da je potpuno neutemeljen, slanjem i uzdržavanjem o svom trošku nekoliko grkokatoličkih svećenika iz Galicije.³⁵ Mitropolit je također želio iz vlastitih sredstava

³⁰ Ante Brajko u svome članku »Nadbiskup Stadler i biskupi sufragani« piše, pozivajući se na dokument iz Arhiva Mostarske biskupije 201/1901. da je biskup Buconjić bio suglasan sa Stadlerovim, odnosno prijedlogom Vrhbosanskog ordinarijata, međutim o tome u spomenutom dokumentu nema spomena. Ante BRAJKO, »Nadbiskup Stadler i biskupi sufragani«, *Josip Stadler život i djelo*, str. 158.

³¹ Marković Stadleru, 22. 7. 1901., Arhiv Vrhbosanskog kaptola (dalje: AVK), bb/1901. Sadržaj pisma također: Z. GRIJAK, *Politička djelatnost*, 215–216.

³² »Negli archivi della Segreteria di Stato manca la risposta di quel Prelato.« Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz., Vienna, Vol. 731, f. 173rv.

³³ »Metropolit Andrija grof. Szeptycki«, *Vrhbosna*, god. 16, br. 23, Sarajevo, 1902., str. 408–409; B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 209. *Vrhbosna* donosi da je Sheptytskyi bio u Sarajevu 18. studenoga a Gruljak, na temelju članka Silvestra SALAMONA »Pro pobut Mitropolita Anderja v Bosnji« objavljenog u *Juvilejni kalendar* 1940. da je to bilo 16. studenoga.

³⁴ Vlada Ministarstvu, 12. 12. 1902., ABiH, ZMF, Präs., 1590/1902.

³⁵ »Der von der Landesverwaltung angeblich gehegten Befürchtung des Beitrittes der Ruthenen zum Schisma, – die übrigens vollkommen unbegründet sei – werde am zweckmässigsten und am sichersten entgegengetreten durch Vermehrung der griechisch-katholischen Geistlichkeit in den Colonien und zu diesem Behufe

poduprijeti časne sestre koje bi »ovdje« utemeljile samostan i primale siromašnu djecu. Appel je pretpostavio da će metropolit Scheptyzkyj u tom smislu svoje želje, osobno ili pismeno, uputiti Ministarstvu.³⁶

Izvještaj Zemaljske vlade donosi još jedan zanimljiv podatak koji se ne spominje u dotadašnjim dokumentima, a taj je da su između Scheptyzskog i Drhohobezskog postojali »prijepori« oko jurisdikcije nad naseljenim Rusinima u Bosni. Barun Appel je zaključio da bi metropolitovo putovanje u Rim, susret s nadbiskupom Stadlerom u Sarajevu i s biskupom Drohobeczkim u Križevcima, kojeg je također tom prilikom trebao posjetiti, mogli donijeti rješenje tog pitanja.³⁷ Taj prijedor bio je poznat i biskupu Markoviću. On 1906. godine u jednom pismu Zemaljskoj vladi spominje taj prijedor i zaključuje: »Kako se pako to u Rimu riešilo, ne znam.«³⁸ Zanimljivo da se taj prijedor u spominjanom dokumentu Državnog tajništva uopće ne spominje. To bi moglo značiti da to pitanje nadbiskup Scheptyzkyj uopće nije postavljao pred Svetom Stolicom.

Nadbiskup Scheptyzkyj je prilikom svoga boravka u Bosni 1902. kupio zemljište u Kamenici – Dubrava, naselju gdje su bili naseljeni Ruteni, na kojem je 1903. godine zasađen vinograd i na kojem će se kasnije osnovati samostan redovnika studita.³⁹ To je izgleda bio, osim duhovne potpore koju je tom prilikom pružio ovdašnjim rusinskim grkokatolicima, jedini konkretan učinak njegova pohoda. Takvog zaključka bio je i biskup Marković. Pišući vladi u studenome 1906. godine da je metropolit kad je bio u Bosni 1902. godine obećao, ako vlada ne mogne, osnovati dvije župe i poslati dva svećenika o svome trošku, zaključuje: »Nu od toga do sada ne bi ništa, niti izgleda da će biti, osim što je isto P. g. Szepticzki po v. g. Szegedi-ju nasadio vinograd u Kamenici – Dubrava.«⁴⁰

Inicijativu su ponovno preuzeli bosanskohercegovački biskupi. Nakon smrti ministra B. Kállaya u srpnju 1903. godine za novog ministra financija imenovan je Isván Burián. Biskupi su se ponadali da će novi ministar imati više razumijevanja za Katoličku crkvu u Bosni i Hercegovini. Odmah na početku njegove službe uputili su mu promemoriju u kojoj su iznijeli glavne poteškoće s kojima se Katolička crkva u Bosni i Hercegovini susreće u odnosu s austrougarskim vlastima te predložili što bi trebalo učiniti da se poboljša njezin položaj. Između ostalog predložili su da se na trošak vlade postavi više grkokatoličkih svećenika jer inače, kako pišu, postoji pogibelj da mnogi grkokatolici »odpanu na rišćansku vjeru«⁴¹. Je li taj prijedlog imao kakva učinka, raspoloživi arhivski spisi ništa ne

sei er bereit, einige ruthenische Geistliche aus Galizien auf seine eigene Kosten hierher zu entsenden und bis auf weiteres auch zu erhalten.« Vlada Ministarstvu, 12. 12. 1902., ABiH, ZMF, Präs., 1590/1902.

³⁶ Vlada Ministarstvu, 12. 12. 1902., ABiH, ZMF, Präs., 1590/1902.

³⁷ »Schliesslich erlaubt sich die Landesregierung noch beizufügen, dass ihr schon früher vertraulich von vollkommen glaubwürdiger Seite die Mittheilung zugekommen war, dass rücksichtlich der bischöflichen Jurisdiction über die in Bosnien angesiedelten Ruthenen, zwischen dem Lemberger griechisch-katholischen Metropoliten und dem griechisch-katholischen Bischof in Kreutz Monsignore Drohobucky Differenzen hervorgetreten sind, [...]. Es darf daher angenommen werden, dass der Zweck der Reise des Metropoliten Szeptycki nach Rom, sein Besuch bei dr. Stadler und bei dem Kreutzer Bischof Drohobucky auch die Löseung dieser Frage verfolgte und eine Entscheidung hierüber in nächster Zeit zu gewärtigen wäre.« Vlada Ministarstvu, 12. 12. 1902., ABiH, ZMF, Präs., 1590/1902.

³⁸ Marković Vladi, 1. 11. 1906., ABiH, ZMF, Opća, 16119/1907.

³⁹ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 209–210.

⁴⁰ Marković Vladi, 1. 11. 1906., ABiH, ZMF, Opća, 16119/1907.

⁴¹ Stadler, Buconjić i Marković Buriánu, 11. 10. 1903., ABiH, ZMF, Präs., 1308/1903.

kažu. Uglavnom, godinu i nešto poslije grkokatolički prnjavorski župnik A. Szegegy pisao je biskupu Drohobeczkom da spremnost metropolita Scheptyzskog da iz svojih sredstava financira »grkokatoličko svećenstvo u Bosni« neće biti potrebna jer je »Preuzvišen Poglavica zemlje prigodom posjeta Prnjavoru izričito obećao subvenciju«⁴².

3. Stadlerov prijedlog za osnivanje grkokatoličke biskupije u Sarajevu i rješavanje problema grkokatoličkog dušobrižništva

Nakon što su se pravoslavni Srbi u Bosni i Hercegovini izborili za crkveno-školsku autonomiju, kojom je, između ostalog, bilo uređeno financiranje Srpsko-pravoslavne Crkve i njezina svećenstva,⁴³ nadbiskup Stadler se prvom prigodom, a to je moglo bilo u rujnu 1905. godine⁴⁴, sastao u Sarajevu s ministrom Buriánom i s njim razgovarao o uređenju kongruie (primjerenog uzdržavanja) za katoličke svećenike. Nakon što mu je iznio svoje prijedloge, kako Stadler piše u pismu biskupu Markoviću 3. listopada 1905., ministar se tim prijedlozima »nije otimao«, ali, kako je trebalo »još puno toga urediti«, složili su se da bi bilo najbolje proučiti statut srpsko-pravoslavne autonomije te potom iznijeti ministru prijedloge za uređenje statusa Katoličke crkve.⁴⁵

Dok su trajale konzultacije među bosanskohercegovačkim klerom oko prijedloga koji je trebalo podastrijeti ministru, vlada je razmatrala mogućnost osnutka župe u Devetini u prnjavorskom kotaru. Mišljenje u tom smislu tražila je od banjalučkog biskupa Markovića 26. listopada 1906. godine. Marković je odgovorio 1. studenoga da se još prije tri godine »pretresalo« pitanje osnutka grkokatoličkih župa u Dubravi i Devetini dok je u Bosni boravio lavovski nadbiskup Scheptyzkyj, ali od toga, kako piše, nije bilo ništa »niti izgleda da će biti«. Vladu je uputio na nadbiskupa Stadlera, kojeg je papa Leon XIII. postavio »za svoga komisara u stvarima u opće grčko-istočnoga, a tako i u grčko-katoličkim u Bosni i Hercegovini, te tako pitanja i poduzeća crkvena i župska, što se odnose na grko-katolike, podpadaju pod njegovu jurisdikciju i brigu« te da on ne može nikakvih pregovora u toj stvari voditi.⁴⁶ Od toga pokušaja nije bilo ništa jer je uskoro došao vladi Stadlerov prijedlog za uređenje statusa Katoličke crkve u BiH, tzv. prijedlog o autonomiji.

⁴² Szegegy Drohobeczkom, 8. 12. 1904., AKB, 1443/1904. – prema: B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 210. Graljuk u svome tekstu sugerira da bi to obećanje zemaljskog poglavara moglo biti posljedica intervencija metropolita Scheptyzskog, »uz pomoć i preporuke nadbiskupa Stadlera«, kod Zemaljske vlade tijekom 1903. i 1904. Međutim, raspoloživi arhivski spisi ne spominju nikakve takve Scheptyzkijeve i Stadlerove intervencije u spomenutom vremenu. U odnosu na poglavara zemlje Graljuk je kao opasku autora umetnuo da bi se moglo raditi o ministru Kállayu. Iz same formulacije teksta prije bi se moglo zaključiti da je riječ o zemaljskom poglavaru generalu barunu Eugenu Alboryju nego ministru Kállayu, koji je umro 13. srpnja 1903.

⁴³ O tome što je pravoslavnim Srbima u BiH donijela crkveno-školska autonomija pogledati: P. VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 291–295.

⁴⁴ Stadler piše da je išao ministru, čim je prije mogao, kad se vratio sa svoga puta. S puta po Grčkoj, Turskoj i Rumunjskoj vratio se 31. kolovoza 1905. tako da bi taj susret mogao biti u rujnu. Vijest o Stadlerovu povratku s puta. *Vrhbosna*, god. 19, br. 17, Sarajevo, 1905., str. 298.

⁴⁵ Stadler Markoviću, 3. 10. 1905., ABB, 647/1905.

⁴⁶ Marković Vladi, 1. 11. 1906., ABiH, Opća, 16119/1907. Papa Leon XIII. povjerio je nadbiskupu Stadleru 12. listopada 1894. pismom *Quae doctrinae* kao vlastitu zadaću (*munus proprium*) pomirenje Crkava u tim narodima (*in istis gentibus*). O tome pogledati: Tomo VUKŠIĆ, *Medusobni odnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878. – 1903.)*, Mostar, 1994., str. 181–184.

Stadler je, posavjetovavši se s biskupima i franjevačkim provincijalima, Zemaljskoj vladi u Sarajevu 20. siječnja 1907. predao »elaborat« s prijedlozima kako bi se trebao urediti status Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini. Jedna točka »elaborata« odnosila se na uređenje grkokatoličke pastve. Pišući da »po Bosni i Hercegovini imade više hiljada katolika grčkog obreda, [...], a ima nade da će ih s vremenom biti još i mnogo više, što će se za stalno dogoditi, kada saznadu, a ovdje mogu naći svojih svećenika i svoga biskupa« predložio je: 1. da se u Sarajevu utemelji grkokatolička biskupija s apostolskim upraviteljem koji bi imao tajnika. Tajnik bi ujedno mogao biti sarajevski grkokatolički župnik; 2. da se, osim sarajevske i već ustanovljene župe u Prnjavoru, utemelje župe u: Banjoj Luci, Devetini, Dubravi, Derventi i Zavidovićima; 3. da se osnuje grkokatolički bazilijanski samostan u Sarajevu čiji bi monasi putovali po Bosni i Hercegovini i opsluživali grkokatoličke vjernike u mjestima koja ne bi bila zahvaćena spomenutim župama. Kako su skoro svi grkokatolici bili Rusini, Stadler je smatrao da bi najbolje bilo za apostolskog administratora imenovati nekoga grkokatolika Rusina iz Galicije te također iz Galicije dovesti dovoljan broj dobrih svećenika koji bi mogli opsluživati spomenute župe. Ipak je odmah odustao od toga prijedloga te je za administratora, pod uvjetom da »znade rusinski« predložio križevačkog kanonika Danu Šajatovića. U slučaju da Šajatović ne bi mogao biti imenovan, predložio je drugog kandidata, tadašnjeg ravnatelja grkokatoličkog sjemeništa Dionizija Nayradija, također pod uvjetom »ako znade rusinski«. ⁴⁷ Stadlerov prijedlog preveden je na njemački i poslan na uvid ministru Buriánu, koji je 25. veljače 1907. zatražio od vlade da se izjasni o svakoj točki Stadlerova prijedloga, koliko one odgovaraju stvarnim potrebama i koliko im je moguće udovoljiti. ⁴⁸

Dobivši zahtjev ministra Buriána vlada je analizirala Stadlerove prijedloge te odgovor ministru poslala 27. rujna 1907. godine. Što se tiče točke oko uređenja grkokatoličkog dušobrižništva, Zemaljska vlada je smatrala da Stadlerovi prijedlozi prelaze stvarne potrebe grkokatolika te ih odbacila. Predložila je ministru Buriánu da bi se trebalo ograničiti na prijedloge sadržane u odluci 16. ožujka 1907. godine, ⁴⁹ koji se također nalaze u molbi nadbiskupa Scheptyzskog. ⁵⁰ Naime, nadbiskup Scheptyzkyj je negdje početkom 1907. godine ⁵¹ molio ministra Buriána državnu dotaciju za barem dvojicu grkokatoličkih svećenika po 3000 K godišnje i pokrivanje njihovih putnih troškova jer je grkokatolika bilo po cijeloj BiH te odobrenje da se iz državnih sredstava sagrađe dvije grkokatoličke crkve i župni stanovi za svećenike. ⁵² Vlada je podržavala taj prijedlog, tim više jer se on

⁴⁷ Stadler Vladi (prijedlog o autonomiji), 20. 1. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 160/1907. Pogledati također: Luka ĐAKOVIĆ, »Nastojanja nadbiskupa Stadlera oko stjecanja crkvene autonomije u Bosni i Hercegovini«, *Prilozi instituta za istoriju* (ćirilica), god. 17, br. 18, Sarajevo, 1981., str. 233–234; Luka ĐAKOVIĆ, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih Hrvata (I. dio: Do otvaranja Sabora 1910.)*, Zagreb, 1985., str. 124–125; P. VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 713–714; B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 212; Z. GRIJAK, *Politička djelatnost*, str. 217.

⁴⁸ Ministarstvo Vladi, 25. 2. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 160/1907; P. VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 716.

⁴⁹ Ta odluka se nalazila pod brojem, ZMF, Präs., 3334/1907. Danas do nje nije moguće doći. Prema riječima zamjenika direktora Arhiva Bosne i Hercegovine Šimuna Novakovića dio arhiva gdje se nalazio taj dokument izgorio je požaru koji je izazvan u nemirima 2014. godine.

⁵⁰ Vlada Ministarstvu, 27. 9. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 1123/1907.

⁵¹ Pismo je bez datuma, ali na temelju kancelarijskih pečata može se zaključiti da je to bilo početkom 1907.

⁵² »Ich nehme mir die Freiheit Euerer Excellenz [...] zu bitten, damit Euere Excellenz im Interesse das Staatswohls der öster.-ung. Monarchie geruhen möge 1.) die standesgämesse Dotation wenigstens für zwei Geistli-

u osnovi slagao s prijedlogom okružnog ureda u Prnjavoru od 6. svibnja 1907., kojim je predloženo osnivanje dviju župa, jedne u Devetini, a druge u Dubravi. Te tri župe, s obzirom na broj vjernika u Prnjavoru, imale bi, prema mišljenju vlade, svoje potpuno opravdanje. Što se tiče ostalih vjernika raštrkanih izvan prnjavorskog okruga, oni bi se mogli raspodijeliti toj trojici župnika kojima bi se, za njihove povremene obilaske, trebao dodijeliti putni paušal koji je predložio nadbiskup Scheptyzkyj.⁵³ Što se tiče gradnje crkvi i župnih kuća, vlada je bila mišljenja da bi se što prije moralo, računajući i na potporu župljana, ali svakako i iz državnih sredstava sagraditi župne kuće. Za gradnju novih crkava smatrala je da »za sada« nema potrebe jer u Devetini i Dubravama postoje crkve koje su zajedno gradili grkokatolički i rimokatolički doseljenici i zajednički ih koriste, a u Prnjavoru bi se grkokatolička služba Božja mogla obavljati u tamošnjoj rimokatoličkog kapeli u kojoj se i dotad održavala.⁵⁴

Ministar Burián bio je suglasan da se odbaci Stadlerov prijedlog i sporazuman da se поближе razradi prijedlog nadbiskupa Scheptyzskog te je pozvao vladu da mu dostavi detaljniji prijedlog o uređenju grkokatoličkog dušobrižništva, koji je trebao biti sačinjen u dogovoru s nadbiskupom Stadlerom. Što se tiče ministarstva, piše da je nebitno hoće li grkokatoličke župe biti pod jurisdikcijom križevačkog ili lavovskog biskupa.⁵⁵

U smislu Buriánova prijedloga vlada je obavijestila nadbiskupa Stadleru 16. studenoga 1907. godine da se njegov prijedlog uređenja grkokatoličkog dušobrižništva ne može uzeti u obzir »pošto bi takva organizacija prekoračila faktične potrebe, a bila bi skopčana s velikim novčanim žrtvama«. Također ga je obavijestila da je vlada spremna poduprijeti osnivanje dviju novih župa u Devetini i Dubravi te da u tome smislu očekuje od njega novi prijedlog.⁵⁶

Vjerojatno je ministar požurivao odgovor pa mu je iz vlade odgovoreno 21. prosinca 1907. godine da je Stadleru poslana odluka s gore navedenim upitom još prije mjeseca dana, ali da još nisu dobili službeni odgovor. Međutim, privatnim putem su doznali da će Stadler uskoro poslati prijedlog da se dvojici župnika u Devetini i Dubravi odobri godišnja plaća po 2400 K te da se u Sarajevu osnuje jedno vikarsko mjesto s godišnjom kanoničkom plaćom od 4000 K. Obavijestili su također ministra, što se tiče nadležnosti za rješavanje pitanja grkokatolika u Bosni i Hercegovini, da je ta nadležnost, kako ih je obavijestio

chen, 2.) sondern die Bewilligung notwendigen Mitteln zum Ankauf von Baugrund, wie 3.) ferner Bau zweier Kirchen und Amtswohnungen behufs Unterbringung der Geistlichen, sonach 4.) die Mittel zur Bestreitung der Reisekosten behufs Ausübung des Seelsorgendienstes für alle nach Bosnien eingewanderten gr. kath. Ruthenen und zwar zum Ankauf vom Dotationsgrund 3000, zum Bau der Kirche 40000, daher insgesamt 43000 K, und als Dotation für zwei Priester 6000 K jährlich zu bewilligen.« Scheptyzkyj Buriánu, početkom 1907., ABiH, ZVS, Res., 5352/1907. Vladin sažetak Scheptyzkijeve molbe: »Diese Anträge betreffen die staatliche Dotation für zwei neue griechisch-katholische Pfarrer, den Bau von griechisch-katholischen Kirchen und Pfarrhäusern aus Staatsmitteln und endlich die Zuerkennung eine Reisedotation von je 3000 K jährlich an die griechisch-katholischen Pfarrer.« Vlada Ministarstvu, 27. 9. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 1123/1907.

⁵³ Vlada Ministarstvu, 27. 9. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 1123/1907. Pogledati također autore navedene u bilješci 47.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Ministarstvo Vladi, 25. 10. 1907., ABiH, ZMF, Präs., 1123/1907; L. ĐAKOVIĆ, »Nastojanja nadbiskupa Stadlera oko stjecanja crkvene autonomije u Bosni i Hercegovini«, str. 241–242.

⁵⁶ Vlada Stadleru, 16. 11. 1907., ABiH, Opća, 16119/1907; AVN, 1253/1907.

biskup Marković, u oblasti nadbiskupa Stadlera kao apostolskog povjerenika za poslove grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini.⁵⁷

Stadlerov prijedlog ponovno nije prihvaćen. Vlada je obavijestila Stadlera prije 5. srpnja 1908. da je spremna dotirati još dvojicu grkokatoličkih svećenika s godišnjom subvencijom od po 2000 K.⁵⁸

4. Daljnja Stadlerova nastojanja oko uređenja grkokatoličkog dušobrižništva

Stadler očito nije bio zadovoljan rečenim vladinim rješenjem te je u rješavanje problema grkokatoličkog dušobrižništva u BiH, u smislu svoga prijedloga iz 1907. godine, nastojao uključiti Svetu Stolicu. U tome smislu pisao je nunciju Belmonteu 5. srpnja 1908. godine. Navodeći mu negdje točnu negdje okvirnu brojku grkokatolika u BiH, obavijestivši ga da je o tome već pisao vladi, ne navodeći točno što, te da se vlada izjasnila spremnom financirati još dvojicu grkokatoličkih svećenika uz postojećeg Szegedyja, predložio je nunciju skoro identičan prijedlog rješenja grkokatoličkog dušobrižništva u BiH onom koji je predložio vladi u siječnju 1907. godine. Dakle, da se u Sarajevu postavi biskup s tajnikom, koji bi ujedno bio i sarajevski župnik, da se također u Sarajevu utemelji samostan bazilijanaca s tri redovnika koji će obilaziti grkokatolike u mjestima gdje ih nema mnogo, te da se osim prnjavorske župe, kojoj bi se trebao dodijeliti kapelan, osnuju četiri nove župe i to u Devetini, Dubravi, Banjoj Luci i Zavidovićima. Za biskupa je predložio tadašnjeg rektora grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu Dionizija Nayradija, koji »zna jako dobro rusinski jezik, poznaje sve grkokatoličke svećenike, poznaje također one dobre grkokatoličke svećenike, koji su spremni poći u Bosnu«. Na kraju je zamolio nuncija da piše Svetom Ocu da učini nešto za ovdašnje grkokatolike »koji će s vremenom postati raskolnici« jer radije, kad nemaju vlastitih svećenika, idu u pravoslavne crkve. Zamolio ga je također da poradi kod ministra Buriána da biskupa i svećenike plaća država pristojnom plaćom. Ako bi se ministar tome odupirao, pita Stadler, bi li Propaganda mogla što napraviti »jer je vrlo važno za katoličku stvar sređeno stanje grko-katolika u Bosni gdje su najbrojniji grko-šizmatici«⁵⁹.

Kako odgovor na njegovo pismo iz srpnja 1908. godine nije stizao, Stadler je ponovno 17. prosinca pisao nunciju Belmonteu, moleći ga da pospješi u Rimu rješavanje pitanja grkokatolika u Bosni. Napominje da mu je već pisao kako bi se stvar trebala urediti, ali ako tako ne može, predlaže da se u Bosnu pošalju trojica grkokatoličkih svećenika iz Križevačke biskupije, među kojima bi svakako trebao biti Dionizije Nayradi. On bi mogao biti biskup ili apostolski vikar, koji bi bio neposredno ovisan o Svetoj Stolicu ili sarajevskom nadbiskupu dok ga se ne bi imenovalo biskupom. Stvar je žurna, kako napominje Stadler, jer za sada u Bosni djeluje samo jedan grkokatolički svećenik, a ni on nije kakav bi trebao biti. Napominje da bi u tome smislu trebalo raditi pritisak na grkokatoličkog križevačkog biskupa.⁶⁰

⁵⁷ Vlada Ministarstvu, 21. 12. 1907., ABiH, Opća, 16119/1907.

⁵⁸ Stadler Belmonteu, 5. 7. 1908., AAV, Segreteria di Stato (dalje: Segr. Stato), Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 13v.

⁵⁹ Stadler Belmonteu, 5. 7. 1908., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 12r–15r.

⁶⁰ Stadler Belmonteu, 17. 12. 1908., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 719rv.

Vlada je službeno obavijestila Stadlera 31. prosinca 1908. godine da je ministarstvo odobrilo za postavljanje grkokatoličkih svećenika u Dubravu i Devetinu po 2000 K godišnje subvencije te ga je zamolila da joj predstavi kandidate.⁶¹ Je li već ranije ili poslije službene dojave od vlade nije poznato, ali Stadler je vjerojatno negdje u to vrijeme stupio u kontakt s Nayradijem i nekim križevačkim svećenicima jer je u siječnju 1909. godine pisao nunciju Belmonteu i molio ga da se založi kod ministra Buriána kako bi se dobila subvencija za apostolskog vikara od 5000 K te da se inzistira kod križevačkog biskupa da dopusti ekskardinaciju dvojici svojih svećenika, Ivanu Šimraku i Ivanu Kallayu, kako bi mogli doći u Bosnu.⁶² Također je pisao vladi 17. veljače 1909. da ima nade da će dvije spomenute župe, Devetinu i Dubravu, preuzeti dva ponajbolja svećenika Križevačke biskupije te je ponovno inzistirao na postavljanju apostolskog vikara za grkokatolike, istaknuvši da se već pobrinuo da to bude Dionizije Nayradi koji je pripravan primiti tu službu »ako bi mu se osigurala godišnja plaća od 5000 kruna«⁶³.

Na Stadlerovu molbu reagirale su i Sveta Stolica i Zemaljska vlada u Sarajevu. Državni tajnik kard. Merry del Val pisao je 3. ožujka 1909. godine križevačkom biskupu Drohobeczkom da otpusti iz biskupije i razriješi jurisdikcije u svojoj biskupiji one svećenike koji će ići u Bosnu i jurisdikciju dobiti od mjesnih ordinarija.⁶⁴ Vlada je o Stadlerovoj molbi izvijestila ministarstvo u Beču 1. ožujka 1909. godine. Iz izvještaja je razvidno da je vlada bila sklona Stadlerovu prijedlogu. Smatrala je da taj prijedlog treba nanovo razmotriti ne samo što će Stadler to ponovno tražiti nego i iz razloga što se mora priznati da za takvo što postoji potreba koja se neće moći dugo odbijati. Vlada je također obavijestila ministarstvo da Stadler za to ima suglasnost Svete Stolice, da je pronašao prikladnog kandidata, spomenutog Nayradija, te je molila ministarstvo da se za njega u proračun za 1910. godinu predvidi 5000 K.⁶⁵ Ministar Burián nije bio protivan pobliže razmotriti Stadlerov prijedlog, ali ako za to postoje nužni preduvjeti. Međutim, kako se vidi iz ministrova odgovora, on nije mislio na apostolskog, nego na generalnog vikara. Naime, jedan od preduvjeta koje spominje ministar bilo je ustanovljenje grkokatoličke župe u Sarajevu, čiji bi »titular« eventualno bio imenovan generalnim vikarom za grkokatolike u BiH i kojem bi se moglo povjeriti upravljanje crkvenim i vjerskim stvarima grkokatolika u zemlji.⁶⁶ Ministarstvo je mjesec dana poslije 14. travnja 1909. godine dalo načelno odobrenje da se u Sarajevu, ako je potrebno, ustanovi grkokatolička župa čiji bi »titular« bio generalni vikar za grkokatolike u BiH.⁶⁷

5. Rješenje na čekanju. Ponovni problemi oko jurisdikcije

Nedugo nakon što je Stadler 5. srpnja 1908. pisao nunciju Belmonteu o potrebi i načinu uređenja grkokatoličkog dušobrižništva u BiH, biskup Drohobeczky dao je jurisdikciju

⁶¹ Vlada Ministarstvu, 26. 7. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 9990/1909.

⁶² Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol, 731, f. 175rv.

⁶³ Stadler Vladi, 17. 2. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 3225/1909.

⁶⁴ Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol, 731, f. 175v.

⁶⁵ Vlada Ministarstvu, 1. 3. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 3225/1909.

⁶⁶ Ministarstvo Vladi, 14. 3. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 3225/1909.

⁶⁷ Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

vojnomo kapelanu u Donjoj Tuzli Justinu Ozmikieviću za cijelu BiH bez da je pitao Stadlera ili nekog od njegovih sufragana. Čuvši to, Stadler se obratio nunciju Belmonteu 14. kolovoza 1908. tražeći razjašnjenje. Sumnjao je da biskup Drohobeczki ima jurisdikciju nad Bosnom i Hercegovinom jer te provincije ne pripadaju Hrvatskoj. Također je bio uvjeren da mu ni Sveta Stolica nije dala izričitu jurisdikciju jer ga o tome nije obavijestila. Nastao je problem, jer ako Drohobeczki ima jurisdikciju, onda on ne može ovlastiti svećenike latinskog obreda za vjernike grkokatolike u svojoj nadbiskupiji. Ako on ima to pravo, onda ga nema biskup Drohobeczki.⁶⁸ Nuncij je o tome obavijestio Državno tajništvo, koje je dalje korespondiralo s biskupom Drohobeczkim. O jurisdikciji biskupa Drohobeczkog ponovno je pitana Kongregacija za širenje vjere. Njezin odgovor, koji je uslijedio 31. kolovoza, bio je da križevački biskup Drohobeczki nikada nije tražio od Kongregacije ni upute ni ovlasti u tom smislu niti mu ih je Kongregacija ikada dala. Osim toga, kako proizlazi iz dokumenata sačuvanih u arhivu, slijedi dalje odgovor Kongregacije, križevački biskup nema nikakve jurisdikcije nad vjernicima grkokatolicima u Bosni i Hercegovini.⁶⁹ Kardinal državni tajnik četiri je puta, 6. rujna i 29. prosinca 1908. te 3. ožujka i 20. travnja 1909., tražio objašnjenje od križevačkog biskupa za slučaj Ozmikiević.⁷⁰ Biskup Drohobeczky odgovorio je tek nakon četvrtog pisma 8. svibnja 1909. te optužio nadbiskupa Stadlera kao glavnog kočničara njegovim nastojanjima oko reguliranja grkokatoličkog dušobrižništva u Bosni. Što se tiče jurisdikcije, Drohobeczky je ustvrdio da on ima punu jurisdikciju na pokrajinama Bosnom i Hercegovinom, koja postoji od utemeljenja biskupije, poslije je dokinuta, ali ne i nestala, te se ponovno vratila kolonizacijom grkokatolika u te krajeve. Naveo je da je u dogovoru s biskupom Markovićem 1900. utemeljio prvu župu u Bosni i tamo poslao svećenika A. Szegedyja, ali, kako piše, to se nije svidjelo nadbiskupu Stadleru, koji je imao nakanu latinizirati grkokatoličke doseljenike i s tom namjerom je pozvao svećenike Poljake latinskog obreda. On je zbog toga protestirao kod Svete Stolice i dobio »on piše ohrabrenja (usmena)«, kard. Merryja del Vala, od Svetog Oca i kardinala Rampolle. Osim toga, kako je pisao Drohobeczky, on se zalaže kod vlade da dobije dovoljnu potporu za uzdržavanje svećenika, gradnju crkava i župnih kuća, ali u tome ga sprečava Stadlerova nepromišljenost, poteškoće i svađe koje on izaziva.⁷¹ Drohobeczkyjeve optužbe nemaju nikakva utemeljenja u pregledanim arhivskim spisima. Čak suprotno, pregledani arhivski spisi od 1900. do 1908. godine ne daju nikakve informacije o bilo kakvom angažmanu biskupa Drohobeczkog u korist bosanskohercegovačkih grko-

⁶⁸ Stadler Belmonteu, 14. 8. 1908., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 746rv.

⁶⁹ Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 731, f. 174rv.

⁷⁰ *Isto*, f. 174v–175r.

⁷¹ »Il Vescovo di Crisio ricorda come nel 1900, dietro istanze dei coloni di rito greco, raccomandate dal Vescovo di Banjaluka, Mons. Mariano Marković fondò in Bosnia la prima parrocchia di rito greco cattolico in Prnjavor (dioc. di Banjaluka) e mandò a reggerla il sac. Andrea Szegedi. Questi fu accolto colla massima benignità dal Vescovo di Banjaluka; ma tale disposizione del Vesc. di Crisio dispiaque invece all'Arciv. di Serajevo, Mons. Stadler, il quale si era proposto di latinizzare quei coloni di rito greco ed aveva a tale scopo chiamati dalla Galizia dei sacerdoti polacchi di rito latino. Il Vescovo di Crisio ricorse allora alla S. Sede ed ottenne, egli scrive incoraggiamenti (orali) dal S. P. Leone XIII e dall'Emmo Rampolla. [...] Il Vescovo di Crisio dice che si adopera dal canto suo presso il Governo per ottenere sussidi sufficienti per la sostentazione dei suoi sacerdoti in Bosnia e per la edificazione delle chiese e delle case parrocchiali; ma afferma che la sua azione è ostacolata dalle imprudenze di Mons. Stadler e dalle difficoltà e contese ch'egli suscita.« Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 731, f. 175v–177r.

katolika za razliku od nadbiskupa Stadlera, koji se, kako je već izneseno, snažno zauzimao da se pitanje njihova dušobrižništva uredi na najprikladniji i najdostojniji način. Što se tiče dvojice svećenika, Šimraka i Kallaya, koje je Stadler tražio, križevački biskup je spreman poslušati naredbu Svete Stolice i postali ih u Bosnu, premda mu to baš nije bilo drago zbog velikog nedostatka svećenika u njegovoj biskupiji.⁷²

Kardinal je zaključio da Stadler i Drohobeczky rade neovisno jedan od drugoga kod vlade s istim ciljem te je Belmonteu povjerio da stvar uredi. O tome je obavijestio nadbiskupa Stadlera i biskupa Drohobeczskog.⁷³ Zadužio je nuncija 30. svibnja 1909. godine da izvršiti biskupa Drohobeczskog kako je Sveti Otac jako zadovoljan njegovom revnošću koju je pokazao da bi ispunio želju Svete Stolice u providanju nužne duhovne pomoći katolicima grčkog obreda u Bosni i Hercegovini, ali također da mu da do znanja da svećenici od njega poslani moraju biti podložni mjesnim ordinarijima jer, suprotno njegovim tvrdnjama, nema nikakve jurisdikcije nad vjernicima grčkog obreda u tim zemljama.⁷⁴ Nuncij je o tome obavijestio biskupa Drohobeczskog 19. lipnja 1909. godine.⁷⁵

Međutim, prije toga u BiH dogodio se još jedan slučaj. Kako je vlada u prosincu 1908. godine odobrila subvencije za još dvojicu grkokatoličkih svećenika u BiH,⁷⁶ križevački biskup Drohobecsky imenovao je 15. veljače 1909. za župnika u Devetini svoga svećenika Mihaela Ujfalušija, koji je stupio na službu 1. travnja iste godine, te je za njega od vlade tražio subvenciju početkom svibnja 1909.⁷⁷ Kako ni vladi nije bilo jasno tko na tom području ima jurisdikciju, tražila je dva puta, 24. travnja i 20. svibnja, mišljenje nadbiskupa Stadlera.⁷⁸ Stadler je na vladine upite odgovorio 9. srpnja kako ordinarijat još nije dobio nikakav odgovor od bečke nuncijature te da vladi ne može ništa jasno odgovoriti.⁷⁹

Kako nuncij iz Beča ništa nije javljao o odluci Svete Stolice, a na terenu se postavilo pitanje Ujfalušija, Stadler se ponovno obratio nunciju Belmonteu 8. srpnja 1909. godine. Napomenuo mu je da ga je kard. Merry del Val obavijestio da se s njim treba dalje dogovarati i da mu on može dati informacije o stvarima koje su već poduzete kod biskupa Drohobeczskog za slanje svećenika Šimraka i Kallaya u Bosnu. Obavijestio ga je također da je biskup Drohobeczki poslao u Devetinu blizu Prnjavora svećenika Mihaela Ujfalušija i o tome obavijestio vladu, ali ne i njega i banjalučkog biskupa čijoj jurisdikciji pripada to mjesto te da ga je vlada, koja nema ništa s križevačkim biskupom, već dva puta pitala može li se Ujfaluši smatrati župnikom u Devetini s ciljem da mu udjeli 2000 K potpore.⁸⁰ Nadbiskup je molio nuncija da mu se razjasni tko ima jurisdikciju nad grkokolicima u

⁷² Merry del Val Belmonteu, 30. 5. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 731, f. 177v.

⁷³ *Isto*, f. 169rv.

⁷⁴ *Isto*, f. 169r–170r.

⁷⁵ »Znamenita decizija Sv. Stolice«, *Vrhbosna*, god. 23, br. 15–16, Sarajevo, 1909., str. 261.

⁷⁶ Vlada je to učinila odlukom od 18. prosinca 1908. Vlada Ministarstvu, 1. 3. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 3225/1909.

⁷⁷ Drohobeczky Vladi, 8. 5. 1909., ABiH, Zemaljska vlada Sarajevo (dalje: ZVS), Opća, 55–2/1909. Subvenciju za Ujfalušija tražio je također nešto ranije početkom travnja 1909. grkokatolički prnjavorski župnik Szegedy. Szegedy Kotarskom uredu u Prnjavoru, 5. 4. 1909., ABiH, ZVS, Opća, 55–2/1909. Pogledati također: Vlada Ministarstvu, 26. 7. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 9990/1909.

⁷⁸ Vlada Ministarstvu, 26. 7. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 9990/1907.

⁷⁹ Stadler Vladi, 9. 7. 1909., ABiH, ZVS, Opća, 55–2/1909.

⁸⁰ Stadler Belmonteu, 8. 7. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 729rv.

BiH. Prema njegovu mišljenju biskup križevački nema jurisdikciju nad tim područjem, premda na temelju vidljivih činjenica on smatra da je ima.⁸¹ Stadler dalje konstatira da je stanje grkokatolika u Bosni i Hercegovini bijedno, da se nitko o njima ne brine, niti biskup Drohobeczki, niti banjalučki biskup jer misli da nema nad njima jurisdikciju, niti on jer Sveta Stolica još ništa nije odlučila u toj stvari. Prema njegovu mišljenju najbolje bi bilo da grkokatolici pripadaju jurisdikciji biskupa biskupije na čijem se terenu nalaze. Ako mu uspije isposlovati od ministra Buriána da Nayradiju dodjeli za uzdržavanje 4-500 kruna godišnje, on bi mogao dobiti biskupsku jurisdikciju nad svim grkokatolicima u Bosni i Hercegovini bez da bude posvećen za biskupa. Stoga moli Svetu Stolicu da odluči da biskup Drohobeczki nema nikakvu jurisdikciju nad tim grkokatolicima jer dosad o njima nije vodio nikakvu brigu, nego se samo upletao kao biskup i tako bio stvarna zapreka.⁸² Nuncij Belmonte o odluci Svete Stolice da jurisdikcija nad grkokatolicima u BiH pripada biskupima mjesta obavijestio je nadbiskupa Stadlera 5. rujna 1909. godine.⁸³

6. Novi problemi nakon odluke Svete Stolice

Odluka Svete Stolice da grkokatolici u Bosni i Hercegovini pripadaju jurisdikciji rimokatoličkog biskupa na čijem se prostoru nalaze izazvala je »uzbunu« među ovdašnjim grkokatoličkim stanovništvom te se među njima pojavilo neko komešanje, odnosno agitacija za prelazak na pravoslavlje. Prema vladinu izvještaju, ovdašnji grkokatolici su se bojali ako budu stavljeni pod jurisdikciju rimokatoličkog biskupa da će izgubiti svoj vjerski identitet.⁸⁴ O uzbuni među grkokatolicima izvijestila je i *Vrhbosna*. Ona se osvrće na neki članak u *Sarajevskom listu*, koji je objavio da je »nedavno« došla neka delegacija grkokatolika Rusina iz sjeverne Bosne kod Zemaljske vlade i tražila promjenu odluke Svete Stolice te završila »svoju predstavku prijetnjom, da će svih 6000 grko-katolika preći u pravoslavlje, ako ih se ne otrgne od jurisdikcije nadbiskupa Stadlera, jer da im ovako prijeti pogibelj po narodnost i obred istočni«⁸⁵. *Vrhbosna* ne govori jasno tko je stajao iza toga pokreta, ali prema njezinu komentaru, odnosno komentaru njezina urednika, moglo bi se zaključiti da su to bili neki srpsko-pravoslavni krugovi. To bi se moglo zaključiti iz sljedećih riječi: »Zna se, da sa stanovite strane dolazi üčkânje ovih Galicijana. [...] Ili valjda sudeći po naslovu 'Srpsko-pravoslavne autonomije' ne bi oni baš prelazom u pravoslavlje izgubili narodnost?«⁸⁶

Predstavku, odnosno peticiju, spominje i izvještaj Zemaljske vlade, ali ne kao da bi ona bila peticija grkokatolika iz sjeverne Bosne, nego grkokatoličkih državnih službenika iz

⁸¹ Stadler Belmonteu, 8. 7. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 729v–730r.

⁸² Stadler Belmonteu, 8. 7. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 730rv.

⁸³ »Znamenita decizija Sv. Stolice«, *Vrhbosna*, god. 23, br. 15–16, Sarajevo, 1909., str. 261. Vidi također: Vlada Stadleru, 26. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

⁸⁴ »Diese Entscheidung des päpstlichen Stuhles hat unter den Bekennern dieser Konfession grosse Erregung hervorgerufen, die in ein Agitation zum Uibertritte zur Orthodoxie auslief. [...] Wie aus den übereinstimmenden Angaben aller vorliegenden Berichte hervorgeht, perhorrescieren nämlich die Griechisch-Katholiken unter die römisch-katholischen Bischöfe gestellt zu werden, weil sie darin eine Gefährdung ihrer konfessionellen Individualität erblicken.« Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁸⁵ »Uznemiravanje grko-katolika«, *Vrhbosna*, god. 23, br. 18, Sarajevo, 1909., str. 292.

⁸⁶ *Isto*.

Sarajeva. Oni su, kako stoji u vladinu izvještaju, tražili da se za vjernike grkokatolike postavi posebni samostalni apostolski vikar koji bi kao i grkokatolički župnici u BiH trebalo biti Rusin te da ovdašnji grkokatolički vjernici trebaju i dalje ostati pod jurisdikcijom lavovskog nadbiskupa.⁸⁷

Vlada je želje iznesene u spomenutoj peticiji što se tiče postavljanja generalnog vikara i župnika Rusina smatrala opravdanim te konstatirala da se one mogu još lakše ispuniti jer su u potpunosti u skladu s prijedlozima nadbiskupa Stadlera s početka 1907. (elaborat o autonomiji), koji je tada tražio da apostolski vikar i župnici za ovdašnje grkokatolike budu Rusini.⁸⁸ Međutim želja da se ovdašnji grkokatolici podvrgnu jurisdikciji lavovskog nadbiskupa stvarala je problem zbog već spomenute odluke Svete Stolice. Stoga je vlada predložila ministarstvu da se poradi kod nuncija u Beču i viših crkvenih kruga da se, s obzirom na ovdašnje specifične prilike u kojima se nalaze grkokatolici, promisli da se odluka Svete Stolice prilagodi više vjerskim potrebama, odnosno željama ovdašnjih Rusina ili ako ne, da se podvrgnu jurisdikciji lavovskog nadbiskupa.⁸⁹ Razlog za takvu reakciju vlade bio je, kako se je razvidno iz izvještaja, strah od mogućih prelazaka grkokatoličkih Rusina na pravoslavlje, što bi kao posljedicu moglo imati nepredvidive poremećaje i nemire.⁹⁰

Dobivši vladin izvještaj, ministar Burián je razgovarao s nuncijem Belmonteom. Ministar je pristao da se za grkokatolike u BiH imenuje generalni vikar, ali je tražio da budući generalni vikar bude rusinske nacionalnosti. Nuncij je o razgovoru s ministrom Buriánom obavijestio nadbiskupa Stadlera 2. listopada 1909. godine, tražeći od njega da mu odgovori je li zadovoljan takvim rješenjem kako bi mogao učiniti daljnji korak, a to je pisati lavovskom nadbiskupu Scheptyzkom da pošalje jednog od boljih svojih svećenika koji će biti imenovan nadbiskupovim generalnim vikarom. Još je dodao da je Scheptyzkyj vrlo zadovoljan odlukom Svete Stolice da ovdašnji grkokatolici pripadaju jurisdikciji mjesnih ordinarija.⁹¹ Stadler se složio s nuncijevim prijedlogom i zamolio ga da piše nadbiskupu Scheptyzkom.⁹²

Nakon razgovara s nuncijem ministar Burián odgovorio je na vladine upite od 20. rujna 1909. Ministar je odbacio kao neutemeljen strah da će doći ne nekih većih prijelaza Rusi-

⁸⁷ »Diese Bestrebung liegen auch der sub 6/. erliegenden Petition der griechisch-katholischen, dem Beamtenstande angehörenden Ruthenen aus Sarajevo zu Grunde, indem sie um die Bestellung eines besonderen, selbstständigen apostolischen Vikars bitten, ...« Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁸⁸ Varešanin Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁸⁹ »Die Landesregierung ist daher der Ansicht, dass der Nuntiat in Wien die Bedenken, welche die Regierung angesichts der erwähnten Gärung unter den hiesigen Ruthenen gegen diese Art und Weise der Regelung der griechisch-katholischen Seelsorge hegt, bekannt zu geben wären. Eine Mitteilung darüber, welche unerwünschte Wirkung untere den hiesigen Griechisch-Katholiken die Verfügung hervorrief, dass die Jurisdiktion über sie nicht Bischöfe ihrer eigenen Nationalität und Konfession ausüben sollen, dürfte wohl den obersten geistlichen Faktoren einen Anlass zur Erwägung dessen bieten, ob nicht etwa mit Rücksicht auf die hiesigen speziellen Verhältnisse sich die Entscheidung des päpstlichen Stuhles den religiösen Bedürfnissen der griechisch-katholischen Ruthenen mehr anpassen liesse und ob nicht, im Hinblick auf die Tatsache, dass die Glaubensgenossen des griechisch-katholischen Nationalität angehören, der Unterordnung unter die Jurisdiktion des Lemberger griechische-katholischen Erzbischofs verfügt werden sollte.« Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁹⁰ Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁹¹ Belmonte Stadleru, 2. 10. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 763r-764r.

⁹² Stadler Belmonteu, 10. 10. 1909., AAV, Arch. Nunz. Vienna, Vol. 729, f. 762r.

na na pravoslavlje jer se to nije moglo očekivati od tako vjerski konzervativnog seoskog stanovništva kao što su bosanskohercegovački Rusini. Osim toga iskustvo iz Galicije uči da to takvog nečega neće doći.⁹³ Što se tiče podvrgavanja bosanskohercegovačkih grkokatolika Rusina jurisdikciji lavovskog nadbiskupa, obavijestio je vladu da prema »informacijama dobivenim s kompetentnih mjesta«, očito ovdje misleći na nuncija, to nije moguće jer prema kanonskih propisima grkokatolici tamo gdje nemaju vlastita biskupa ovisni su o jurisdikciji biskupa na prostoru čije biskupije se nalaze. Ministar je preporučio da se za grkokatolike u BiH postavi generalni vikar rusinske nacionalnosti te uputio vladu da to vidi s nadbiskupom Stadlerom.⁹⁴

Dobivši ministrovu uputu, građanski doglavljenik barun Benko, u ime poglavara Zemaljske vlade, pisao je nadbiskupu Stadleru 26. listopada 1909. godine. Posjetivši ga, da je on još početkom 1907. (elaborat o autonomiji) predlagao da bi bilo najbolje da se za grkokatolike u BiH koji su uglavnom Rusini imenuje apostolski vikar grkokatolik Rusin iz Galicije i da se također iz Galicije dovedu potrebni grkokatolički svećenici napomenuo mu je da i vlada sada s tim suglasna te ga zamolio da u tome smislu dade daljnje prijedloge.⁹⁵ Nedugo potom za blagdan Svih svetih, 1. studenoga nadbiskupa je posjedio dvorski savjetnik i dugogodišnji pročelnik za bogoštovlje i nastavu pri Zemaljskoj vladi u Sarajevu Georg Treščec. U razgovoru su se dotakli i teme grkokatolika u BiH. Kako je Treščec prenio vadi, a vlada ministarstvu, nadbiskup Stadler je bio potpuno suglasan da se za ovdašnje grkokatolike trebaju pozvati svećenici Rusini iz Galicije i da također mjesto generalnog vikara treba pripasti Rusinu. Međutim, on je i dalje bio mišljenja da se takvim rješenjem želje Rusina ne mogu potpuno ispuniti te je ponovno predložio da se umjesto generalnog vikara imenuje apostolski vikar s punom biskupskom jurisdikcijom koji ni u kojem smislu ne bi bio ovisan o rimokatoličkim biskupima. Stadler je također bio mišljenja da bi takvo rješenje pozdravila i Sveta Stolica.⁹⁶ Također je izvijestio Treščeca da je dobio pismo nadbiskupa Scheptyzskog, koji je izrazio zadovoljstvo što se tiče predstojećeg uređenja grkokatoličkog dušobrižništva u BiH i obećao predložiti jednog svoga svećenika za generalnog vikara čim se to mjesto ustanovi i čim mu se odobri subvencija. Scheptyzkyj je također, kako je Stadler prenio Treščecu, u dogovoru s biskupom Markovićem našao dvojicu svećenika koje će poslati u Bosnu te je molio Stadlera da se kod vlade pobrine za njihovu subvenciju.⁹⁷ Vlada je Stadlerovu argumentaciju i prijedlog postavljanja apostolskog vikara smatrala ispravnim, međutim ono što je vladi stvaralo problem bile su financije. Osim apostolskog vikara, čija bi godišnja plaća prema Stadlerovu prijedlogu trebala iznositi 8000 K, trebalo bi plaćati i njegova tajnika oko 3000 K te gradnju župnih kuća i crkava, što je za vladu predstavljao veliko opterećenje.⁹⁸ Ministar Burián je na postavljenje vladine sumnje što se tiče financija odgovorio 7. prosinca 1909. godine. I on je smatrao da bi postavljanjem apostolskog vikara bilo najbolje riješeno pitanje grkokatolika u BiH, ali ipak nije bio suglasan s njegovim

⁹³ Ministarstvo Vladi, 15. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

⁹⁴ *Isto.*

⁹⁵ Vlada Stadleru, 26. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

⁹⁶ Vlada Ministarstvu, 9. 11. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

⁹⁷ *Isto.*

⁹⁸ *Isto.*

imenovanjem. Smatrao je da bi ustanovljenje još jednog katoličkog biskupskog mjesta u BiH moglo pobuditi nepovjerenje u nekatoličkim krajevima zemlje te bi to, s obzirom na relativno malen broj grkokatolika, bilo teško opravdati u javnosti. Osim toga, postavljanje apostolskog vikara bio je prevelik izdatak za vladu. Ostao je pri mišljenju da bi se trebalo zadržati na imenovanju generalnog vikara s kojim se može ponovno pokrenuti pitanje ustanovljenja grkokatoličke župe u Sarajevu bez obzira na tamošnji mali broj vjernika. Generalni vikar mogao bi ujedno biti i župnik te župe. Ministarstvo mu je bilo spremno dati godišnju plaću 5000 K. Zamolio je vladu da tu mogućnost razmotri zajedno s nadbiskupom Stadlerom i nadbiskupom Scheptyzkyjem.⁹⁹

7. Imenovanje generalnog vikara Josifa Žuka i konačno rješenje: uspostava Apostolske administrature

Ujesen 1909. godine nuncij Belmonte izložio je Svetoj Stolici potrebu imenovanja generalnog vikara za grkokatolike u BiH te predložio da se dogovori s lavovskim nadbiskupom Scheptyzkyjem da izabere jednog priklanog kandidata za to mjesto koji bi bio imenovan generalnim vikarom sarajevskog nadbiskupa i njegovih biskupa sufragana. Sveta Stolica njegov je prijedlog odmah odobrila.¹⁰⁰ O tome je obaviješten nadbiskup Stadler, koji je očito potom stupio u kontakt s nadbiskupom Scheptyzkyjem te je 29. travnja 1910. izvijestio kard. Merryja del Vala da je vladi za generalnog vikara predložio Josifa Žuka i da će ga on, čim vlada odobri njegovo imenovanje, imenovati svojim generalnim vikarom te da će to isto učiniti i biskupi u Banjoj Luci i Mostaru. Vlada je u to vrijeme preispitivala njegovu političku podobnost.¹⁰¹ Malo potom, početkom srpnja 1910., nuncij Belmonte javio je kardinalu državnom tajniku da su sve poteškoće uklonjene i da će Žuk, »jedan od boljih svećenika mons. Szeptyckog«, doći u Sarajevo. Pridružujući se željama nadbiskupa Stadlera i nadbiskupa Scheptyzkykog molio je da Sveti Otac Žuka imenuje apostolskim pronotarom.¹⁰² Doista vlada je neposredno prije toga odobrila imenovanje Žuka za generalnog vikara. Nadbiskup Scheptyzkyj je o tome obavijestio Žuka 11. srpnja 1910. ovim riječima: »Daj Bože da usmognete organizirati župu i biskupiju, i da bi doprinijeli poboljšanju i materijalnog i duhovnog položaja naših siromaha i iseljenika.«¹⁰³ Dobrodošlicu Žuku nadbiskup Stadler izrazio je telegramski 29. kolovoza: »Kad dođeš u Sarajevo, molim da budeš moj gost.«¹⁰⁴ Imenovanje Žuka objavila je *Vrhbosna* u kolovoškom broju 1910. godine.¹⁰⁵

⁹⁹ Ministarstvo Vladi, 7. 12. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

¹⁰⁰ Belmonte Merry del Valu, 4. 7. 1910., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 86r.

¹⁰¹ Stadler Merry del Valu, 29. 4. 1910., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 82rv.

¹⁰² Belmonte Merry del Valu, 4. 7. 1910., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 86v.

¹⁰³ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 215.

¹⁰⁴ *Isto*.

¹⁰⁵ »Generalni vikar za grko-katolike u Bosni i Hercegovini«, *Vrhbosna*, god. 24, br. 15–16, Sarajevo, 1910., str. 295.

Žuk je došao u Sarajevo 1. listopada 1910. godine. Nadbiskup ga je lijepo dočekaao. Prva dva mjeseca bio je smješten u nadbiskupskoj rezidenciji, odnosno u kući vrhbosanskog kaptola, gdje je i nadbiskup živio.¹⁰⁶

Prema izvještajima austrougarskog veleposlanstva pri Svetoj Stolici nadbiskup ipak nije odustao od ideje da se Žuk imenuje apostolskim vikarom. Otpravnik poslova u austrougarskom veleposlanstvu pri Svetoj Stolici grof Pálffy izvijestio je svoje ministarstvo u Beču da je Stadler u listopadu 1910. godine došao u Rim da traži, između ostalog, da generalni vikar Žuk bude imenovan apostolskim vikarom.¹⁰⁷ Iz ministarstva mu je odgovoreno da imenovanje apostolskog vikara za grkokatolike nije poželjno.¹⁰⁸ Vjerojatno se nije radilo o ozbiljnoj stvari je u dokumentima Svete Stolice o tome dalje ne nalazimo nikakva traga. Mons. Žuk je ostao generalni vikar do 1. svibnja 1913. godine, kad je, dragovoljno odričući se službe, premješten za župnika bečke grkokatoličke zajednice okupljene oko crkve sv. Barbare.¹⁰⁹ Pitanje uređenja grkokatoličke zajednice u Bosni i Hercegovini, onako kako je želio nadbiskup Stadler, konačno je uređeno u listopadu 1914. godine. Dekretom pape Benedikta XIV. 7. listopada uspostavljena je Apostolska administratura. Prvim apostolskim administratorom imenovan je o. Oleksije Bazjuk, koji je bio neposredno podložan Svetoj Stolci.¹¹⁰

8. Rješavanje dušobrižništva na terenu

Usporedno s pitanje postavljanja apostolskog, odnosno generalnog vikara rješavalo se i pitanje grkokatoličkih župnika na terenu. Već je rečeno da je početkom 1900. godine osnovana prva grkokatolička župa u Prnjavoru i za njezina župnika postavljen svećenik Križevačke biskupije Andrija Szegedy. Vlada je u prosincu 1908. odobrila subvenciju za još dvojicu grkokatoličkih župnika, čime su osnovane župe u Devetini i Dubravi. U Devetinu je 1909., također dekretom križevačkog biskupa Drohobeczskog, došao svećenik Mihael Ujfalusi. Međutim, kako se upravo u to vrijeme ponovno postavilo pitanje jurisdikcije i imenovanja generalnog vikara, vlada je oklijevala s njegovom definitivnom potvrdom. Kako je problem dušobrižništva na terenu ipak nekako trebalo riješiti, vlada se odlučila na privremeno rješenje. Ujfalusiju je u listopadu 1909. produžena subvencija bez definitivnog postavljanja za župnika s čime je privremeno riješen problem dušobrižništva u Devetini. Župu Dubrava su također privremeno providjeli s monahom studitom iz Kamenice¹¹¹ Josafatom Kovaljczu-

¹⁰⁶ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 215.

¹⁰⁷ Pálffy Aehertalu, 6. 10. 1910., *Haus-, Hof und Staatsarchiv* (dalje: HHStA), Wien, F 26/K34 26, *Bischöfe-Stadler* 2, f. 109r; U malo širem obliku: Pálffy Aehertalu, 13. 10. 1910., *HHStA*, Wien, F 26/K34 26, *Bischöfe-Stadler* 2, f. 162v–163r. Podatak se nalazi također kod: Z. GRIJAK, *Politička djelatnost*, 469–470.

¹⁰⁸ Aehertal Pálffyju, 11. 10. 1910., *HHStA*, Wien, F 26/K34 26, *Bischöfe-Stadler* 2, f. 116r.

¹⁰⁹ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 219.

¹¹⁰ P. VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 720; B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 219.

¹¹¹ Monasi sv. Teodora Studite iz Galicije utemeljili su početkom svibnja 1908. samostan u Kamenici-Dubravi na imanju koje je 1902. kupio nadbiskup Scheptyzkyj. B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 210.

kom, koji je već tako i tako u toj župi godinu dana djelovao kao pomoći župnik, ali od sada s vladinom subvencijom.¹¹²

Nadbiskup Stadler je, kako je već navedeno, u svojim prijedlozima inzistirao da se osim tri spomenute osnuju župe u Sarajevu, Han Pijesku/Zavidovićima i Banjoj Luci. U tijeku rasprave o postavljanju generalnog vikara vlasti su razmatrale mogućnost osnivanja župe u Sarajevu čiji bi župnik bio generalni vikar. Ministarstvo je čak za to dalo principijelno odobrenje 14. travnja 1909., ali pod uvjetom ako postoji potreba. Međutim zbog malog broja grkokatolika, ali i zbog još uvijek neriješenog pitanja generalnog vikara, to tada nije učinjeno.¹¹³ O utemeljenju župe Han Pijesak/Zavidovići također se raspravljalo u rujnu i listopadu 1909. Međutim, vlasti su tada odlučile da za to nema potrebe jer u tim krajevima nije bilo stalno naseljenog grkokatoličkog stanovništva. Grkokatolici su u tom području bili uglavnom radnici koji su radili u raznim industrijskim postrojenjima.¹¹⁴ Stadler je ponovno inzistirao na utemeljenju župe u Han Pijesku ili Zavidovićima u razgovoru s barunom Benkom 3. studenoga 1909. godine.¹¹⁵ Konačno 7. prosinca 1909. ministarstvo je dalo uputu vladi da zajedno s pitanjem imenovanja generalnog vikara razmotri pitanje osnivanja župa u Sarajevu i Han-Pijesku/Zavidovićima s nadbiskupom Stadlerom i nadbiskupom Scheptyzkyjem.¹¹⁶ Obje župe osnovane su do kraja travnja 1910. godine. Tada nadbiskup Stadler u pismu kard. Merryju del Valu spominje pet grkokatoličkih župa u Bosni i Hercegovini: Prnjavor, Devetinu, Dubravu, Zavidoviće/Han Pijesak i Sarajevo.¹¹⁷ U studenome 1909. godine postavilo se pitanje utemeljenja župe u Banjoj Luci. Osnivanje župe tražio je biskup Marković, međutim u tome trenutku za to nisu bili ni vlada ni nadbiskup Stadler te su to ostavili za rješavanje kad bude imenovan generalni, odnosno apostolski vikar.¹¹⁸

Kao što je već rečeno u listopadu 1909. godine u Bosni su bila tri grkokatolička svećenika: Andrija Szegedy, župnik u Prnjavoru, Mihael Ujfaluši, privremeni župnik u Devetini i monah Josafat Kovaljczuk u Dubravi. Kad je odlučeno da se za generalnog vikara i dušobrižnike ovdašnjih grkokatolika imaju postaviti svećenici Rusini iz Galicije, vlada se odlučila riješiti dotadašnjeg prnjavorskog župnika Andrije Szegedyja. Naime, Andrija Szegedy, ne samo da nije bio Rusin nego su također na njegovo vladanje postojale neke pritužbe koje, kako je pisao barun Benko nadbiskupu Stadleru, »ako se obistine, morale bi imati tu posljednicu, da mu se obustavi državna subvencija«¹¹⁹. Stadler je također, kako piše barun Benko, o njemu imao nepovoljno mišljenje. Szegedy se 9. studenoga 1909. godine spominje kao već nekadašnji prnjavorski župnik.¹²⁰ Vjerojatno je malo prije toga premješten

¹¹² Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909; Ministarstvo Vladi, 15. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

¹¹³ Tada je u Sarajevu bio samo 21 grkokatolik. »Griechisch-katholische Frage«, ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

¹¹⁴ Vlada Ministarstvu, 20. 9. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909; Ministarstvo Vladi, 15. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 12926/1909.

¹¹⁵ Vlada Ministarstvu, 9. 11. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

¹¹⁶ Ministarstvo Vladi, 7. 12. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

¹¹⁷ Stadler Merry del Valu, 29. 4. 1910., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 82r.

¹¹⁸ Vlada banjalučkom okružnom predstojniku Jakobovskom, 11. 12. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 16415/1909.

¹¹⁹ Vlada Stadleru, 26. 10. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

¹²⁰ »Über den dermaligen griechisch-katholischen Pfarrer Szegedi in Prnjavor sprach sich Erzbischof Dr. Stadler abfällig aus«. Vlada Ministarstvu, 9. 11. 1909., ABiH, ZMF, Opća, 14849/1909.

u Dubravu »dok mu se ne nađe zamjena«¹²¹. Zamjena mu nije pronađena, a on je napustio Bosnu negdje početkom 1910., svakako prije kraja travnja jer nadbiskup Stadler, pišući kard. Merryju del Valu 29. travnja 1910., u Bosni spominje samo jednog grkokatoličkog svećenika.¹²² To je bio Felix Szczurko, jedan od svećenika iz Galicije koje je obećao poslati nadbiskup Scheptczyk¹²³, koji je početkom studenoga 1909. postavljen za župnika u Prnjavoru umjesto Szegedija.¹²⁴ Svećenik križevačke biskupije Mihael Ujfaluši, koji je došao kao mladomisnik u Devetinu krajem ožujka 1909., umro je nakon jednogodišnjeg boravka u Bosni početkom 1910. godine. Novi grkokatolički svećenici iz Galicije na poziv o. Josifa Žuka stigli su u Bosnu 1911. i 1912. godine. To su bili o. Mihajlo Kindij, o. Juraj Kolodij i o. Grigorij Biljak.¹²⁵

Zaključak

Potreba uređenja dušobrižništva za katolike istočnog obreda, odnosno za grkokatolike u Bosni i Hercegovini pojavila se na pragu 20. stoljeća. Tada je u Bosni, pretežito u banjalučkom okružju, već živjelo nekoliko stotina grkokatoličkih obitelji koje su se u taj kraj doselile iz Galicije. U rješavanje toga pitanja s crkvene strane bili su uključeni križevački biskup Julije Drohobeczky, banjalučki biskup Marijan Marković, vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler i lavovski nadbiskup grof. Andrej Scheptyzkyj, u koordinaciji sa Svetom Stolicom, a sa svjetovne strane Zemaljska vlada u Sarajevu i povezane državne institucije. Glavnu riječi vodili su nadbiskup Stadler i austrougarska administracija. Stadler je inzistirao na »cjelovitom« rješenju grkokatoličkog dušobrižništva, tj. na uspostavi grkokatoličke biskupije, odnosno apostolske administrature u BiH s grkokatoličkim rusinskim klerom, jer su većinu grkokatolika u BiH činili galicijski Rusini, dok je austrougarska administracija, koja nije bila protivna da se to pitanje riješi, taktizirala zbog političkih i praktično financijskih razloga na »nižim« rješenjima. Međutim, u neko vrijeme i ona je shvatila da je Stadlerov prijedlog jedino ispravan te je na kraju uspostavljena Apostolska administratura za grkokatolike u BiH s rusinskim klerom iz Galicije. Kako se u međuvremenu pojavio i problem jurisdikcije nad ovdašnjim grkokatolicima, odlukom Svete Stolice iz 1909. jurisdikcija nad njima bila je povjerena, prije uspostave administrature, ordinarijima mjesta.

¹²¹ Vlada Ministarstvu, 22. 11. 1909., ABiH, Opća, 15405/1909.

¹²² Stadler Merry del Valu, 29. 4. 1910., AAV, Segr. Stato, Rubrica 247, Fasc. 6, 1910., f. 82v–83r.

¹²³ Drugi svećenik koji je trebao doći zvao se Mihael Kindij, ali je odustao. Scheptyzkyj Stadleru, 19. 10. 1909., AVN, 1362/1909; Vlada Ministarstvu, 22. 11. 1909., ABiH, Opća, 15405/1909.

¹²⁴ Vlada Ministarstvu, 22. 11. 1909., ABiH, Opća, 15405/1909.

¹²⁵ B. GRALJUK, »Organiziranje grkokatoličke Crkve u Bosni i Hercegovini«, str. 219.

SUMMARY

ARCHBISHOP STADLER AND ORGANIZATION OF GREEK-CATHOLIC PASTORAL CARE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Author analyzes circumstances and processes regarding organization of pastoral care for the Greek-Catholic believers in Bosnia and Herzegovina during the times of Austro-Hungarian Monarchy. Special attention is put on the role of archbishop Stadler regarding the finding the solution to this issue. Greek-Catholic Rusyns immigrated to Bosnia and Herzegovina at the end of the nineteenth century. According to the official Austro-Hungarian records in 1910 there were 8000 them inhabited in Bosnia and Herzegovina. This article is divided into eight chapters. In the first chapter author describes first attempts to arrange pastoral care for the Greek-Catholics at the turn of the nineteenth and twentieth centuries, and the problem of the jurisdiction over the Greek-Catholics in Bosnia and Herzegovina. The second chapter contains description of the mission of Andrej Scheptyzki, archbishop of Liviv, who in 1902 has visited Greek-Catholics in Bosnia and Herzegovina. In the third and fourth chapter author analyzes endeavors of archbishop Stadler regarding this issue. Namely, Stadler wanted to establish a Greek-Catholic bishopric, or at least an Apostolic administration in Bosnia and Herzegovina. Such a solution demanded cooperation and agreement with Austro-Hungarian administration. Still, though Austro-Hungarian administration was not against Stadler's idea, they objected it because of political and financial reasons. The fifth chapter discusses question of jurisdiction over the Greek-Catholics in Bosnia and Herzegovina, and this issue was solved by decree of the Holy See, according to which jurisdiction over them was assigned to the local ordinary of the Roman liturgy, and not to the Greek-Catholic bishop in Križevci. In the sixth chapter author elaborates negative reaction of the local Greek-Catholics to the decree of the Holy See, and Stadler's efforts to adequately solve this problem together with the Austro-Hungarian administration. The Holy See and archbishop of Livov Scheptyzkyj were adequately involved in these processes and compromising – but temporary – solution was achieved when J. Žuka, Rusyn Greek-Catholic priest, was appointed to the position of general vicar of the Roman rite bishop in Bosnia and Herzegovina. Later in 1914 this issue was finally solved by establishing Apostolic administration in Bosnia and Herzegovina. With this solution problem of priests, who would perform pastoral care, was resolved by bringing more Greek-Catholic priest from Galicia, and this issue is described in the last two chapters of the article.

KEY WORDS: *Greek-Catholics, Bosnia and Herzegovina, archbishop Stadler, bishop Drohobeczky, archbishop Scheptyzkyj, Holy See, jurisdiction, Austro-Hungarian administration.*